

ในช่วง พ.ศ. ๒๓๔๓-๒๔๔๒ หรือประมาณกลางรัชสมัยของรัชกาลที่ ๑ ถึงกลางรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นยุคสมัยของลัทธิจักรวรรดินิยม อันเป็นจุดสูงสุดของพัฒนาการของระบบทุนนิยมที่ชาติตะวันตกแผ่ขยายไปทั่วโลก ทำให้ดินแดนเกือบทั้งหมดในเอเชีย อัฟริกา ฯลฯ ตกเป็นเมืองขึ้น

สรุปได้ดังนี้

๑. ผลประโยชน์ทางการค้า ต้องการแสวงหาผลผลิตทางเศรษฐกิจในดินแดนแถบนี้ซึ่งอุดมสมบูรณ์ด้วยเครื่องเทศ อันเป็นสินค้าที่ยุโรปต้องการ จึงต้องการสำรวจแหล่งวัตถุดิบ และเข้ามาควบคุมศูนย์กลางการค้า การแลกเปลี่ยนสินค้า

๒. การปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ทำให้บรรดามหาอำนาจตะวันตกทั้งหลายต้องการวัตถุดิบและแร่ธาตุต่างๆ ซึ่งมีอยู่มากในภูมิภาคนี้ และด้วยปริมาณการผลิตสินค้าที่สูงขึ้น ตลาดการค้าก็เพิ่มขึ้น ทางเดียวที่จะเข้ามาเอาทรัพยากรธรรมชาติ และสินค้าจากชาวพื้นเมืองไปจำหน่ายยังยุโรป หรือขยายตลาดการค้ายุโรปเข้ามาในดินแดนแถบนี้ได้ คือ เข้ามายึดอำนาจทางการเมืองของประเทศเหล่านี้เสีย

๓. ความต้องการเผยแพร่อุดมการณ์ทางศาสนาและการเมือง โดยเชื่อมั่นว่า ระบบการเมืองเศรษฐกิจและสังคมของตะวันตกเป็นหลักการที่ดี จึงถือเอาเป็นเหตุว่า เมือง จึงส่งผู้แทนหรือมิชชันนารีเข้ามาทำการเผยแพร่ศาสนาหรืออุดมการณ์ทางการเมืองในภูมิภาคนี้

กองกระดูกของทหารอินเดียในกองทัพอังกฤษ ที่สังกัดบริษัทอีสต์อินเดียใกล้กรุงเดลี ซึ่งถูกสังหาร โดยกองทัพของอังกฤษเอง เนื่องจากการก่อกบฏในปี พ.ศ. ๒๔๐๐

จากปัจจัยดังกล่าว ประกอบกับการผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ใหม่และการจัดการกองทัพที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการที่เอเชียและอัฟริกายังไม่มีการรวมเป็น "ชาติ" ยังแบ่งแยกกันอยู่ในลักษณะของชนเผ่าหรืออาณาจักรแบบโบราณ และการที่ประชากรส่วนใหญ่ไร้การศึกษาไม่รู้หนังสือ อ่านเขียนไม่ได้ จึงเป็นปัจจัยของความสำเร็จในการล่าอาณานิคมในที่สุด

อังกฤษยึดครองดินแดนตะวันตกสยาม

ตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยา การแผ่อิทธิพลของอังกฤษในพม่า เริ่มมาจากอังกฤษได้สืบคลานเข้าไปภายใต้การนำของบริษัทอีสต์อินเดีย ทำให้กษัตริย์แห่งราชวงศ์โมกุลเริ่มตกต่ำลงเรื่อยมา และเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๐๐ ซึ่งเป็นปีก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยา ๑๐ ปี อังกฤษก็พิชิตดินแดนแถบอ่าวเบงกอลได้ และขยายอิทธิพลเป็นวงกว้างไปจนถึงตอนกลางของประเทศพม่า

จากนั้นอังกฤษก็หาเหตุทำสงครามกับพม่าเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๓๖๗ และยึดพม่าตอนล่างได้

A historical painting depicting a scene of execution. In the foreground, British soldiers in red uniforms are actively engaged in the execution of French prisoners of war on a wooden bridge. Some soldiers are using bayonets on rifles, while others are using swords or pikes. The prisoners, dressed in dark clothing, are lying on the ground or being dragged. In the background, a long wooden bridge spans a river, with more soldiers and prisoners visible. The landscape is lush with green trees and a distant building is visible on the horizon. The sky is a pale, hazy blue.

เกี่ยวกับการครอบครองพม่าของอังกฤษ อาจกล่าวได้ว่าเนื่องจากพม่าอยู่ใกล้ผลประโยชน์และอิทธิพลของอังกฤษในอินเดียมากเกินไป ประจวบกับพม่าไม่สามารถหาประเทศมหาอำนาจมาคานอำนาจอังกฤษได้ อีกทั้งกษัตริย์พมามีลักษณะแข็งแรงแรงและไม่เอื้อลุ่มลุ่มต่ออังกฤษ จึงตกเป็นอาณานิคมหนึ่งของอังกฤษในที่สุดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๔ โดยอังกฤษได้รวบรวมอาณาจักรพม่าเข้าเป็นหนึ่งในมณฑลของอินเดีย

ข้าร่ายพม่ายังถูกล้างราชวงศ์สถาบันกษัตริย์เสียสิ้นโดยพระเจ้าธีบอเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายและถูกนำไปกักขังที่เมืองมูมไบ (บอมเบย์) จนสิ้นพระชนม์

สำหรับการแผ่อิทธิพลของอังกฤษในมลายูนั้นเริ่มในปี พ.ศ. ๒๓๒๙ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๑ อังกฤษสืบคลานเข้ามาได้เกาะปีนัง โดยเริ่มต้นจากบริษัทฮัทธินเดียของอังกฤษได้ชักนำให้สุลต่านแห่งรัฐเคดาห์ก่อตั้งสถานการค้าแห่งใหม่ที่เกาะปีนัง โดยอ้างเหตุผลว่ายุคสมัยเปลี่ยนไป และเส้นทางการค้ากับสถานการค้าแห่งอื่นๆ ที่มีมาแต่เดิมเริ่มเสื่อมโทรมลง และเมื่อตั้งสถานแห่งใหม่นี้ขึ้นแล้ว อังกฤษก็ขอเป็นผู้จัดการเมืองท่าใหม่แห่งนี้เสียเอง เพื่อที่อังกฤษจะสามารถเป็นผู้ควบคุมเส้นทางการค้าระหว่างภูมิภาคนี้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจำกัดอิทธิพลของฝรั่งเศสในย่านนี้

กระทั่งในปี พ.ศ. ๒๓๖๑ อังกฤษต้องการหาเมืองท่าสถานการค้าแห่งใหม่อีกแห่ง และก็พบเกาะสิงห์หรือเมืองเทมาเชก ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า สิงคโปร์

อังกฤษในปี พ.ศ.

การที่รัฐต่างๆ ในดินแดนแถบนี้มักขัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์ที่ได้จากการค้าทรัพยากรต่างๆ ให้กับอังกฤษอยู่เสมอ โดยเฉพาะการแย่งชิงประโยชน์ในแปซิฟิกซึ่งเป็นรัฐที่อุดมไปด้วยแหล่งแร่ดีบุกจนเกิดเป็นสงครามระหว่างรัฐขึ้นอย่างต่อเนื่อง

แล้วกำหนดข้อตกลงขึ้นฉบับหนึ่ง คือ ข้อตกลงบังกอร์ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ แต่แล้วกลับกลายเป็นข้อตกลงที่เอื้อประโยชน์ต่ออังกฤษมากกว่า ด้วยเหตุนี้จึงสร้างความไม่พอใจให้แก่ประชาชนในเปรูเป็นอย่างมาก จนเกิดเป็นการต่อต้านอำนาจกดขี่ของชาวอังกฤษกระจายตัวมากขึ้นทุกขณะ ต่อมาผู้ว่าการชาวอังกฤษถูกสังหารชีวิตในปี พ.ศ. ๒๔๑๘ อังกฤษจึงส่งกองทหารมาปราบปรามอย่างรุนแรง จนประชาชน ผู้รวมก่อการ และแม่ทัพต่อต้านเองต้องหลบหนีออกจากเปรู อังกฤษจึงสามารถเข้าควบคุมรัฐเปรูและเมืองท่าใหญ่ๆ เอาไว้ทั้งหมด และต้องการหาทางผูกขาดอำนาจของตนเหนือมลายู จึงพยายามหาหนทางให้รัฐต่างๆ เข้ามาร่วมทำสนธิสัญญาก่อตั้งสหพันธรัฐมลายูขึ้น โดยมีอังกฤษเป็นแกนนำควบคุมและผูกขาดการค้าในย่านนี้ทั้งหมดในปี พ.ศ. ๒๔๓๗

กล่าวโดยย่อในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนที่รัชกาลที่ ๔ จะขึ้นครองราชย์ ชายแดนด้านตะวันตกของสยามก็ถูกครอบงำด้วยอิทธิพลของอังกฤษ จากประเทศพม่ายาวลงไปตลอดแนวของแหลมมลายู ส่วนชายแดนด้านตะวันออกก็มีฝรั่งเศสคืบคลานเข้ามาครอบครองดินแดนเวียดนาม กัมพูชา และลาว

ฝรั่งเศสยึดครองดินแดนตะวันออกสยาม
ประเทศฝรั่งเศสใช้ข้ออ้างเรื่องความเชื่อถือในความสูงส่งและเหนือกว่าของ “อารยธรรม” ของตน จึงเป็นภารกิจที่จะต้องนำความเจริญมาสู่คนพื้นเมืองในเอเชียและอัฟริกา พร้อมกับข้ออ้างเรื่องการปกป้องคริสต์ศาสนา บาทหลวงและชาวคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก แต่เบื้องหลังแท้จริงก็คือ ผลประโยชน์ทางการค้าที่ฝรั่งเศสแข่งขันกับอังกฤษในการเข้าสู่ตลาดใหญ่ในจีน

การคืบคลานของฝรั่งเศสเข้าไปยึดดินแดนต่างๆ ในอินโดจีนมีลำดับขั้นดังนี้
v ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามกับฝรั่งเศสเริ่มต้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ เมื่อภริยาของกษัตริย์เวียดนามเห็นว่าฝรั่งเศสกดดันเวียดนามเกินไป รวากับเวียดนามเป็นเมืองขึ้น และจุดปะทุของสงครามระหว่างสองฝ่ายเกิดขึ้นเมื่อเวียดนามเริ่มต้นแผนต่อต้านฝรั่งเศส ด้วยการไม่ยอมให้ประชาชนหันไปนับถือศาสนาคริสต์ที่นักบวชฝรั่งเศสนำเข้ามาเผยแพร่ จนถึงกับสังขัปล้นนักบวชเหล่านั้นออกไปจากเวียดนามให้หมด

เรือสำเภาของ บริษัท ดีทซ์ อีสท์ อินเดีย จาลอง
แบบในยุคสำเภาพาณิชย์

v นักบวชคริสต์ไปถึง ๑๐๐ คน ฝรั่งเศสจึงถือเอาเหตุนี้ ส่งเรือรบเข้าปิดล้อมอ่าวเมืองดานังในปี พ.ศ. ๒๔๐๑ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นให้เข้ายึดครองเวียดนามนับแต่นั้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๐๕ ฝรั่งเศสได้บังคับให้เวียดนามลงนามในสนธิสัญญา ทำให้ฝรั่งเศสได้ดินแดนเวียดนามได้ไปครอง กระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ ฝรั่งเศสก็สามารถยึดครองดินแดนเวียดนามไว้ได้ทั้งหมด เหตุการณ์ระยะนั้นตรงกับรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ ในสยาม
v ฝรั่งเศสหาข้ออ้างยึดครองกัมพูชาจากการที่กษัตริย์กัมพูชาต้องการอาศัยอำนาจของฝรั่งเศสเข้ามาช่วยเหลือให้หลุดออกจากอำนาจของสยามและเวียดนาม โดยลงพระนามในสนธิสัญญายอมอยู่ใต้อารักขาของฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. ๒๔๐๖ ซึ่งฝรั่งเศสก็สามารถแก้ปัญหาให้กับกัมพูชาได้จริง โดยใช้อิทธิพลทั้งทางทหารและเศรษฐกิจเข้าบังคับข่มขู่ทวงคืนดินแดนต่างๆ คืนให้กับกัมพูชาได้สำเร็จ กัมพูชาจึงพ้นจากการเป็น “ประเทศราช” ของสยามและเวียดนามซึ่งตรงกับรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ แต่อย่างไรก็ตาม ในที่สุดฝรั่งเศสกลับเป็นผู้เข้ายึดครองกัมพูชาเสียเอง ในปี พ.ศ. ๒๔๐๗ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ ฝรั่งเศสก็ยึดเสียมราฐและพระตะบองของกัมพูชาได้
v เหตุการณ์ในอดีตที่อาณาจักรหลวงพระบางได้เปิดสัมพันธ์และยินยอมเป็นประเทศผู้ส่งบรรณาการให้กับเวียดนามตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๔ เนื่องจากกระแวงว่าสยามอาจหาโอกาสเข้ายึดครองหลวงพระบางเหมือนกับที่ได้เข้ายึดนครเวียงจันทน์จนเป็นผลสำเร็จมาแล้วในปี พ.ศ. ๒๓๗๑ จากจุดนี้เอง เมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดครองเวียดนามได้ในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ จึงถือโอกาสยึดครองลาว โดยอ้างว่าหลวงพระบางเป็นเมืองหลวงของลาว และอยู่ในการครอบครองของเวียดนาม ดังนั้นจึงต้องกลายเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสด้วย ต่อจากนั้นทั้งเวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ก็ล้วนต้องตกอยู่ในอำนาจของฝรั่งเศสทั้งหมด จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ฝรั่งเศสก็ได้ดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงคือประเทศลาวไปจากข้อพิพาทและข้อตกลงกับสยามในสมัยรัชกาลที่ ๕

ปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ ฝรั่งเศสก็สามารถสร้าง “จักรวรรดิ” ของตนในอินโดจีนได้สำเร็จ กลายเป็นอาณานิคมขนาดใหญ่ และตั้ง “ข้าหลวงใหญ่” ขึ้น โดยมีสำนักงานอยู่ที่ฮานอย เป็นการปกครองเวียดนามใต้ในฐานะอาณานิคมโดยตรง ส่วนเวียดนามเหนือและกลาง กัมพูชา และลาวนั้น เป็นการปกครองโดยอ้อม โดยที่ยังรักษาสถาบันการปกครองบางประการไว้ เช่น ระบบจักรพรรดิที่กรุงเว้ สถาบันกษัตริย์ที่พนมเปญ

แผนที่เก่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๔ แสดงอาณาบริเวณแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นแหล่งอุดมไปด้วยทรัพยากร และเป็นเหตุให้พื้นที่นี้ในอดีต ตกเป็นเป้าหมายแห่งการล่าอาณานิคมของกลุ่มประเทศยุโรปซึ่งมีอาวุขเหนือกว่า

และเจ้าแห่งจำปาศักดิ์ ซึ่งต่างกับอังกฤษที่ล้มเลิกสถาบันกษัตริย์ของพม่าโดยสิ้นเชิง อย่างไรก็ตาม การที่ “ข้าหลวงใหญ่” มีอำนาจเต็มที่และรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางทั้งด้านการบริหารและการคลัง ณ กรุงฮานอย อีกทั้งฝรั่งเศสยังพยายามผนวกและกลืนชนชั้นสูงของดินแดนอาณานิคมเหล่านี้ให้เข้าวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตนจนเปลี่ยนไปจากเดิมมาก ผลที่ตามมาก็คือมาตรฐานการครองชีพของประชากรในเมืองขึ้นเหล่านี้นตกต่ำและเสื่อมโทรมลงมากเนื่องจากฝรั่งเศสมีแต่มุ่งกอบโกยผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และวัตถุดิบต่างๆ จากดินแดนแถบนี้

การยึดครองของชาติตะวันตกอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สำหรับอาณาจักรในหมู่เกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นต่างก็ได้รับผลกระทบจากการขยายอำนาจของชาติตะวันตกเช่นกัน เริ่มต้นจากในอินโดนีเซียเมื่อพ่อค้าชาวดัตช์ได้เข้ามาขอตั้งสถานการค้าขึ้นในปี พ.ศ. ๒๑๓๙ ที่บันทม มีจุดประสงค์ทางการค้าเครื่องเทศ

ต้อนรับอย่างดีจากผู้ปกครอง ชาวพื้นเมืองและพ่อค้าโปรตุเกสที่อยู่มาก่อน ต่อมาก็ได้ไปเป็นพันธมิตรกับรัฐเล็กๆ ในหมู่เกาะเครื่องเทศ โดยทำสัญญายอมให้ดัชต์ผูกขาดการค้าแลกเปลี่ยนกับการให้ดัชต์คุ้มครองทางทหาร

ซึ่งทำให้การค้าขายตัวอย่างรวดเร็วจนสามารถขับไล่พ่อค้าโปรตุเกสออกไปจากบ้นทมิได้ในเวลาต่อมา

เมื่อบริษัทดัชต์ฮอลันดาได้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๑๖๒ ทำให้ดัชต์สามารถขยายอิทธิพลไปยังหมู่เกาะและรัฐอื่นๆ ซึ่งทำให้อังกฤษต้องถอนตัวไปจากหมู่เกาะเครื่องเทศในปี พ.ศ. ๒๑๗๑ และยึดมะละกาจากโปรตุเกสได้ในปี พ.ศ. ๒๑๘๔ อย่างไรก็ตาม แม้ในระยะแรกจะสนใจเฉพาะเรื่องการค้า ไม่มีจุดประสงค์จะเข้าครอบครองดินแดน แต่ด้วยนโยบายผูกขาดการค้าทำให้คนพื้นเมืองต้องลักลอบค้าขายกับโปรตุเกส สเปน อังกฤษ และอาหรับ ขณะเดียวกันก็เกิดโจรสลัดคอยปล้นเรือสินค้าของดัชต์ ทำให้ดัชต์ต้องใช้นโยบายเข้าครอบครองดินแดน โดยเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองภายในของดินแดนเหล่านี้ และในที่สุดดัชต์ก็มีอิทธิพลเหนือหมู่เกาะเครื่องเทศทั้งหมดในปี พ.ศ. ๒๒๐๑ การที่ดัชต์ขยายอำนาจในชาวและหมู่เกาะเครื่องเทศได้สำเร็จนั้น เนื่องจากสภาพการเมืองภายในที่แตกแยกขาดความสามัคคีกัน มีการรบฏ และสงครามชิงราชย์ ตลอดจนชนชั้นชนวนให้ต่างชาติเข้ามาว่สมสนับสนุน จึงทำให้ต้องตกเป็นอาณานิคมของฮอลันดาไปในที่สุด

ประเทศฟิลิปปินส์ก็เป็นอีกชาติหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากการขยายอำนาจและถูกยึดครองจากชาติตะวันตกซึ่งก็คือประเทศสเปน โดยอาศัยจุดอ่อนเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ในลักษณะที่เป็นชาวเกาะและการแบ่งแยกเผ่าพันธุ์กันกระจาย

ไม่มีความชัดเจนในการมีรัฐบาลกลางที่เป็นศูนย์อำนาจอย่างเช่นในดินแดนแห่งอื่นๆ

จึงง่ายต่อการที่สเปนซึ่งมีความสามารถทางการล่าสัตว์ที่สูงกว่จะเข้ามาโดยใช้วิธีพยายามเข้ายึดครองอย่างต่อเนื่อง

พิพิธภัณฑ์พหุวัฒนธรรม ซึ่งตั้งอยู่ใน “เรือสำเภาโบราณ” แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของการล่าอาณานิคมในแถบมะละกาที่ยังหลงเหลือในปัจจุบัน

จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๑๐๘ สเปนก็สามารถมีชัย แล้วเข้าก่อตั้งฐานแห่งแรก ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๑๑๓ ก็เข้ายึดครองเมืองท่าของชาวพื้นเมืองแล้วก่อตั้งเป็นสถานีการค้าของตนขึ้นที่มะนิลา และเข้ายึดครองเมืองสำคัญๆ บนหมู่เกาะละแวกใกล้เคียงต่างๆ ซึ่งเท่ากับสเปนสามารถยึดครองฟิลิปปินส์ได้แล้ว ตลอดจนการนับถือศาสนาของชาวพื้นเมืองก็ยิ่งถูกครอบงำด้วยเช่นกัน โดยสเปนบีบบังคับให้ยอมเข้ารับศาสนาคริสต์

ชาติตะวันตกอีกชาติหนึ่งที่ได้เข้ามาครอบครองฟิลิปปินส์ในระยะต่อมา และไม่นานนักก็กลายเป็นชาติมหาอำนาจของโลก นั่นคือ ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้เริ่มเข้ามาค้าขายในโลกตะวันออกกับประเทศญี่ปุ่นก่อนในปี พ.ศ. ๒๓๙๗ การเข้ามานี้เป็นการตัดหน้าเซอร์จอห์นบาวริงของอังกฤษ

เนื่องจากอังกฤษเองก็มีความพยายามจะเข้าไปเจรจาในญี่ปุ่นเช่นกันและในระยะนั้นสหรัฐอเมริกาได้ส่งคณะผู้แทนเข้ามาเจรจาสยามเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๙ อีกด้วย ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยสหรัฐฯ ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และกราบทูลถึงจุดประสงค์ที่เข้ามาว่า

“...สหรัฐอเมริกาไม่มีอาณานิคมในตะวันออกและไม่ต้องการจะมี สิ่งที่น่าปรารถนาคือความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตอันดีต่อกันเท่านั้น...””

จากนั้นทั้งสองฝ่ายได้ตกลงทำสนธิสัญญาโดยมีสาระสำคัญเช่นเดียวกับสนธิสัญญาบาวริง คือไทยต้องเลิกการผูกขาดทุกประเภทและให้มีอำนาจศาลกงสุลหรือสิทธิสภาพนอกอาณาเขต อย่างไรก็ตามสัมพันธภาพในครั้งนั้นของทั้งสองฝ่ายโดยมากจะเป็นบทบาทและผลงานทางศาสนาและสังคมของบรรดามิชชันนารีมากกว่าด้านอื่นๆ

แม้ในระยะแรกสหรัฐอเมริกาจะออกตัวว่าไม่ต้องการจะมีประเทศอาณานิคม แต่หลังจากนั้นไม่นานสหรัฐอเมริกา ก็กลับเข้ายึดครองประเทศฟิลิปปินส์ไปจากสเปนในที่สุด และยิ่งวางเงื่อนไขหลายประการที่ล้วนแต่ผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกาให้อยู่ในฟิลิปปินส์แบบเป็นการถาวร ที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่งก็คือการตั้งฐานทัพซึ่งทำให้สหรัฐอเมริกากลายเป็นเจ้าแห่งน่านน้ำในภูมิภาคนี้ทั้งหมด

เหตุแห่งการต่อต้านชาติตะวันตก

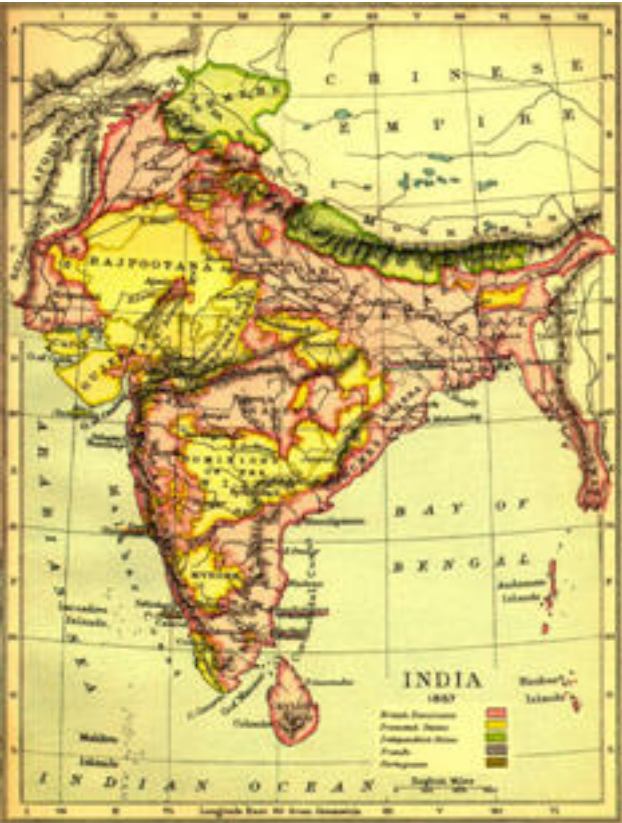
การต่อต้านชาติตะวันตกได้เกิดขึ้นมาโดยลำดับตั้งแต่เริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับชาติต่างๆ ซึ่งเป็นชาติพื้นเมืองเดิม และเมื่อชาติตะวันตกเข้ามายึดครองจนเป็นผลสำเร็จ กระแสการต่อต้านก็ยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ถึงแม้ชาติตะวันตกจะนำการศึกษาและความเจริญบางประการเข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้ แต่ก็ไม่ทำให้ชาวพื้นเมืองยอมรับได้ และเริ่มรวมตัวกันต่อต้านหนักขึ้นทุกที โดยมีสาเหตุที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งจะยกมาพอสังเขปดังนี้

ฟิลิปปินส์ เนื่องจากประชาชนไม่พอใจระบบการปกครองของสเปนที่กดขี่ข่มเหง อยู่ดีธรรม และคนพื้นเมืองต้องเสียภาษีหนักกว่าชาวสเปน ทั้งยังถูกเกณฑ์แรงงานโดยได้รับค่าตอบแทนน้อย การไม่ได้รับความเสมอภาคในการแต่งตั้งตำแหน่งทางศาสนา และไม่มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของพระในคริสตศาสนาที่เป็นชาวพื้นเมือง

เมื่อรวมตัวกันต่อต้านก็ถูกสเปนปราบปรามอย่างราบคาบและถูกลงโทษอย่างรุนแรง มีทั้งจำคุก เนรเทศ และประหารชีวิต ซึ่งในจำนวนผู้ที่ถูกประหารชีวิตนี้มีพระชาวฟิลิปปินส์รวมอยู่ด้วย

ในขณะที่พระชาวสเปนกลับมีสิทธิเข้ามาครอบงำผลประโยชน์ในฟิลิปปินส์โดยครอบครองที่ดินไว้เป็นจำนวนมากต่อมาเมื่อสหรัฐอเมริกาเข้ามาช่วยขบวนการชาตินิยมต่อต้านสเปนจนเป็นผลสำเร็จ สหรัฐอเมริกาก็เข้ามายึดครองแทน และเมื่อชาวฟิลิปปินส์ต่อต้าน ก็ถูกสหรัฐอเมริกาปราบอย่างราบคาบเนื่องจากมีกำลังอาวุธและยุทธวิธีการรบที่เหนือกว่า

นอกจากนั้นสหรัฐอเมริกายังได้พยายามทำลายความสามัคคีของชนในชาติฟิลิปปินส์โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มปัญญาชนเข้ารับหน้าที่ในตำแหน่งต่างๆ แทนข้าราชการสเปนทำให้พวกปัญญาชนยอมเข้ากับสหรัฐอเมริกา ทำให้ง่ายต่อการปราบพวกต่อต้านที่ต่อสู้การศึกษา

แผนที่อินเดียเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๐ แสดงถึงอิทธิพลของอังกฤษในอินเดีย และหาอุปาส่งล้ำเข้าพม่าจนเป็นเหตุให้พม่าสูญเสียเอกราชในเวลาต่อมา

อินโดนีเซียได้พยายามแยกตัวจากคนพื้นเมืองโดยถือว่าเป็นคนละชนชั้นกัน ไม่สนใจที่จะยกระดับฐานะทางสังคม การศึกษาและความเป็นอยู่ของคนพื้นเมือง เพราะถือว่าเป็นทำให้ปกครองยาก จำกัดการศึกษาเฉพาะคนยุโรป ชาวดัตช์ และชาวอินโดนีเซียชั้นสูงเท่านั้น นอกจากนี้ชาวดัตช์ยังส่งพวกมิชชันนารีเข้าไปโดยกีดกันพวกมุสลิม ไม่ให้ความคุ้มครองสิทธิและไม่ดำรงรักษาขนบธรรมเนียมของอินโดนีเซียไว้

บางครั้งกฎหมายของดัทช์ก็ขัดกับหลักธรรมของมุสลิม

พม่าอังกฤษไม่ค่อยเปิดโอกาสให้ชาวพม่ามีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง จะเปิดโอกาสให้บ้างก็เป็นเพียงตำแหน่งข้าราชการเล็กๆ ซึ่งไม่มีความสำคัญอะไร แม้พวกปัญญาชนที่จบจากมหาวิทยาลัยก็หางานทำไม่ได้ อังกฤษเคยให้ชาวพม่าเรียกตนเองว่า ตะขิ่น ซึ่งมีความหมายว่า นาย อันแสดงถึงการถือว่าเป็นคนละชั้นไม่เท่าเทียมอังกฤษ

เวียดนามฝรั่งเศสได้จำกัดชาวเวียดนามทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และทำลายโครงสร้างทางสังคมโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้าหมู่บ้านกับลูกบ้านของชาวพื้นเมือง ประชาชนถูกใช้แรงงานและเสียภาษี ถ้าใครไม่เห็นด้วยก็จะถูกจับกุมทำให้ชาวนาเกลียดชังระบบการปกครองของฝรั่งเศสมาก ชนชั้นกลางเป็นพวกเดียวที่มีโอกาสทางการศึกษาแบบตะวันตก แต่เมื่อจบออกมาแล้วกลับปฏิเสธที่จะทำงานกับฝรั่งเศส เนื่องจากได้รับค่าจ้างต่ำกว่าชาวฝรั่งเศสในระดับเดียวกัน เมื่อมีการรวมตัวกันต่อต้าน ฝรั่งเศสก็กวาดล้างและปราบปรามอย่างรุนแรง มีทั้งจับประหารชีวิต และชาวเวียดนามหลายคนต้องเสียชีวิตจากการปราบปรามของฝรั่งเศส

สรุปได้ว่า การเข้ามาของชาติตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างมีกลอุบายและข้อกล่าวอ้างนานาประการเพื่อหวังยึดครองประเทศต่างๆ ให้กลายเป็นอาณานิคมของตน ส่งผลให้ชาติเหล่านั้นถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกดักดวงเอาทรัพยากรธรรมชาติ วัตถุดิบ และแร่ธาตุไป การเข้ามาของชาติตะวันตกมิได้เข้ามาเพียงเพื่อจุดประสงค์จะทำการค้าขาย การทูต หรือเจริญสัมพันธไมตรีต่อกันอย่างแท้จริง สิ่งที่มีน้ำหนักที่สุดก็คือเป็นการมุ่งแสวงหาและช่วงชิงเอาผลประโยชน์จากชาติที่อ่อนแอกว่าเข้าสู่ตน หวังเอาอำนาจของตนและประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ เมื่อชาติในดินแดนเหล่านั้นไม่ยอมรับก็ใช้อาวุธเข้าประหารชีวิตประหารยึดเอาสมบัติเอาบ้านเมืองของเขามาเป็นของตนได้ทันที

สำหรับประเทศไทยเมื่อถึงวาระต้องเผชิญหน้ากับกลอุบายของฝรั่งเศสที่จะเข้ามายึดครองประเทศ และความไม่พอใจของอังกฤษที่นำจะมีส่วนเข้ามาช่วยเหลือไทยบ้างในยามวิกฤตหัวเลี้ยวหัวต่อจนเกือบจะสูญเสียอินโดจีนไป แต่ด้วยความไม่ประมาทของบูรพกษัตริย์ที่ทรงเก็บรักษา “เงินถุงแดง” เป็นทุนสำรองในคลังหลวงไว้ไม่เอาไปใช้จ่ายอย่างอื่นโดยไม่จำเป็นจึงสามารถแก้ปัญหาวิกฤตของชาติในครั้งนั้นเอาไว้ได้

หากไม่มี “เงินถุงแดง” ของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๓

หากไม่มีการเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๔

และหากไม่มี “เงินทองบริจาค” ของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ ร่วมกับเจ้านายในวัง ชาติไทยเราก็คงต้องตกเป็นเมืองขึ้นของเขาอย่างเต็มตัว ต้องถูกเอารัดเอาเปรียบด้วยประการต่างๆ เหมือนประเทศเพื่อนบ้านทั้งหลายที่ต้องประสบเคราะห์กรรมอย่างยาวนานและอย่างน่าสลดใจ

การขยายอำนาจของชาติตะวันตกต่อประเทศต่างๆ และต่อประเทศไทยใน “กรณีเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒” จึงเป็นบทเรียนอันสำคัญยิ่งแก่ชาวไทยให้ต้องตระหนักถึงภัยอันตรายและความไม่รู้เท่าทันต่อความคิดจิตใจของชาติต่างๆ ว่าเป็นเช่นไร เราควรเตรียมตัวอย่างไรและควรปฏิบัติต่อชาติอย่างไรเพื่อรองรับสถานการณ์ดังกล่าวที่อาจเกิดขึ้นอีกในภายภาคหน้า ด้วยกลอุบายและวิธีการที่เปลี่ยนแปลงไปแต่อาจมีเจตนาเดิมคือความเอารัดเอาเปรียบและเห็นแก่ตัว เสาแวงและช่วงชิงเอาประโยชน์จากประเทศของเราเป็นเป้าหมายหลัก

